

Денис Кіляр
студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

СВІТОВІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Формування обґрунтованих рекомендацій з удосконалення вітчизняної практики фінансового забезпечення закладів культури і мистецтва потребує значної наукової роботи, зокрема й аналізу зарубіжного досвіду. Порівняльний підхід демонструє апробовані моделі та механізми фінансування культурної сфери, які довели свою ефективність у різних суспільно-економічних умовах. Водночас, оцінювання зарубіжних практик дає можливість чітко усвідомити межі можливого запозичення, адже пряме перенесення зарубіжних технологій без урахування специфіки вітчизняного контексту рідко коли дає очікуваний результат. У світовій практиці напрацьовано кілька базових моделей фінансування культури, які розрізняються за ступенем участі держави, роллю приватного сектору і механізмами розподілу ресурсів між різними суб'єктами культурної діяльності. Жодна з цих моделей не є універсальною досконалою і відображає певну систему цінностей та суспільних пріоритетів, сформованих у конкретній країні впродовж тривалого історичного часу.

Континентальноєвропейська модель фінансування культури, яка склалася у Франції, Німеччині, Австрії та інших країнах із розвиненою традицією державного патронату над мистецтвом, характеризується значною часткою бюджетного фінансування, розвиненою системою прямої державної підтримки закладів культури і порівняно скромнішою роллю приватної філантропії. Франція є, мабуть, найбільш показовим прикладом цієї моделі. У цій країні держава бере на себе фінансування провідних культурних інституцій, таких як Комеді Франсез, Паризька опера, великі національні музеї, а також забезпечує значну підтримку регіональній культурній мережі через систему центрів драматичного мистецтва і регіональних оркестрів. Французька модель будується на концепції культурної винятковості, згідно з якою культура не може бути полишена виключно на ринкові механізми розподілу ресурсів, оскільки ринок систематично недооцінює суспільну цінність культурних благ і не забезпечує рівного доступу до них для всіх громадян незалежно від їхнього матеріального становища. Однак французька модель має і певні обмеження, а саме через значну залежність від бюджетних асигнувань заклади культури стають чутливими до коливань фіскальної кон'юнктури, а централізований характер управління не завжди забезпечує гнучкість реагування на зміни культурних смаків і суспільних запитів [1].

Федеративний устрій Німеччини зумовив формування децентралізованої моделі фінансування культури, в якій основна відповідальність за підтримку культурних інституцій покладена на землі і муніципалітети, тоді як федеральний рівень здійснює фінансування переважно загальнонаціональних і міжнародних

культурних програм. Децентралізація породила значне різноманіття культурних ландшафтів у різних землях і сформувала розвинену мережу театрів, оркестрів, музеїв і бібліотек навіть у порівняно невеликих містах. Показово, що в Німеччині на одного мешканця припадає більше театрів і оркестрів, ніж у будь-якій іншій країні світу. Це прямий наслідок децентралізованої моделі фінансування, яка не допускає концентрації культурного життя виключно у столиці. Водночас ця модель формує нерівномірність фінансових можливостей для культури в різних землях залежно від їхнього економічного потенціалу, а тому потребує певних механізмів горизонтального фінансового вирівнювання. Для України, яка також має значні відмінності в економічному потенціалі регіонів та громад, досвід Німеччини щодо фінансування культури складає особливий інтерес в частині механізмів збалансування культурного розвитку між більш і менш заможними громадами.

Окрема версія континентальноєвропейської моделі фінансування культури представлена у скандинавських країнах Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії. В основу цієї моделі покладено поєднання значної державної підтримки культури з розвиненим механізмом розподілу коштів через незалежні органи – ради у справах мистецтв. Особливість скандинавської моделі полягає в тому, що рішення про розподіл державних субсидій між конкретними культурними проектами і організаціями приймають не чиновники відповідних міністерств, а незалежні експертні органи – Arts Councils, утворені з представників мистецьких спільнот та незалежних фахівців. Такий механізм так званої «витягнутої руки» забезпечує рішення про фінансування від прямого політичного втручання і підвищує їхню відповідність художнім та суспільним пріоритетам замість кон'юнктурних уподобань чиновників. Скандинавська модель приваблива також своєю увагою до регіональної рівності у доступі до культурних послуг, за якої цілеспрямовану підтримку культурної діяльності в малих містах і сільській місцевості визначають обов'язковим елементом державної культурної політики [3].

Інакше побудована ліберальна, або англосаксонська модель фінансування культури, яка функціонує у США та значною мірою у Великобританії. У США пряма федеральна підтримка мистецтва має мізерне значення. Так, Національний фонд мистецтв як провідна мистецька установа національного значення отримує фінансування на значно скромнішому рівні порівняно з подібними установами в Європі. Натомість американська система фінансування культури опирається на розвинену приватну філантропію, яку підтримують потужні податкові стимули – благодійні внески на підтримку некомерційних культурних організацій вираховуються з бази оподаткування корпоративним і персональним податком на доходи, завдяки чому меценатство фінансово привабливе для корпорацій і заможних приватних осіб. Результатом таких фіскальних преференцій є те, що у США розвинулась унікальна для світу потужна система ендавментів, тобто фондів цільового капіталу. Провідні університети, музеї та музичні колективи (симфонічні оркестри) формують ці фонди з благодійних пожертвувань та інвестиційних доходів для подальшого спрямування коштів на реалізацію власних потреб та культурних проектів. Ендавмент таких американських музеїв та

культурних інституцій, як Метрополітен (3,5-4,5 млрд дол.), Музей сучасного мистецтва (1,2 млрд дол.), Бостонський симфонічний оркестр (0,6-0,8 млрд дол.) забезпечує їхню фінансову незалежність і довгострокову стійкість [2; 6]. Однак найбільшою вадою цієї моделі є те, що вона відтворює нерівність у доступі до культурних послуг за територіальним принципом. Оскільки великі приватні пожертвування концентруються переважно у великих містах і відомих інституціях, то провінційні і менш відомі культурні організації залишаються практично без меценатської підтримки.

Проміжне місце між континентальноєвропейською та ліберальною моделями фінансування культури займає модель Великобританії. Система Arts Councils Англії, Шотландії та Вельсу забезпечує розподіл державних субсидій через незалежні органи за принципом витягнутої руки. Водночас британська модель активно стимулює приватне спонсорство і меценатство через систему «*matched funding*», тобто державного співфінансування, за якого на кожен фунт, залучений від приватного донора, держава додає певну суму від себе. Такий механізм виступає потужним стимулом для розвитку приватної підтримки культури і водночас забезпечує раціональний розподіл обмежених державних ресурсів між тими проектами і закладами, які здатні залучити додаткове фінансування з приватних джерел. Британський досвід «*matched funding*» при фінансуванні культури особливо цінний для України в контексті пошуку механізмів диверсифікації фінансових ресурсів закладів культури і подолання надмірної залежності від бюджетних асигнувань в умовах війни [4; 5].

При оцінюванні зарубіжного досвіду важливо також звернути увагу на практику постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи, зокрема Чехії, Польщі, Угорщини, країн Балтії, які мали схожі вихідні умови трансформації. Ці країни також успадкували від радянської доби систему повністю державних культурних інститутів, залежних від бюджетного фінансування і позбавлених досвіду роботи в ринковому середовищі. Шлях їхньої трансформації передбачав скорочення бюджетної підтримки у 1990-х роках без одночасного формування механізмів приватної підтримки культури, що призвело в багатьох випадках до фінансової кризи галузі. Водночас ті країни, які зуміли швидко розвинути законодавство про меценатство і благодійність, запровадити гнучкі механізми надання субсидій через незалежні органи і інтегруватися у програми підтримки ЄС, вийшли на якісно вищий рівень фінансового забезпечення культурної сфери. Зокрема, на детальне вивчення і можливе використання в українській практиці заслуговують польський досвід формування Інституту національної спадщини і системи конкурсного грантового фінансування через Міністерство культури, а також досвід країн Балтії у побудові системи незалежних фондів культури [7].

Аналізуючи можливості адаптації зарубіжного досвіду в Україні, важливо виходити з реалістичного розуміння вітчизняних умов. Для України найбільш перспективними видаються кілька напрямів запозичення зарубіжного досвіду фінансування культури: впровадження або посилення принципу витягнутої руки при розподілі державних субсидій у сфері культури, що дозволить знизити вплив адміністративних і політичних чинників на фінансову підтримку культурних

проектів і забезпечити більшу прозорість і обґрунтованість відповідних рішень; розвиток системи стимулювання приватного меценатства через податкові пільги та інші преференції, що є необхідною умовою для формування сталої культури корпоративної і приватної підтримки мистецтва; впровадження механізмів «matched funding», які б спонукали заклади культури до активного залучення небюджетних ресурсів і водночас забезпечували б більш раціональний розподіл обмежених бюджетних коштів; розбудова системи ендавментів для провідних культурних інституцій як механізму формування довгострокової фінансової стійкості і незалежності від поточних коливань бюджетного фінансування. Реалізація цих напрямів потребує відповідних змін у законодавстві, формування нових інституцій, але насамперед суспільного визнання ключової ролі культури у розвитку людського і соціального капіталу нації.

Список використаних джерел:

1. Dubois V. The “French Model” and its “Crisis”: Ambitions, Ambiguities and Challenges of a Cultural Policy. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*. 2016. Annual Review 1. P. 71-79. URL: <https://www.researchgate.net/publication/320602068>.
2. Dykes S. E. Taxing Cultural Endowments. *Washington University Law Review*. 2025. Vol. 102. Issue 4. URL: <https://wustllawreview.org/2025/03/26/taxing-cultural-endowments/>.
3. Rius-Ulldemolins J., Pizzi A., Rubio Arostegui J. A. European models of cultural policy: towards European convergence in public spending and cultural participation? *Journal of European Integration*. 2019. Vol. 41, No. 8. P. 1045–1067. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1645844>.
4. Rius-Ulldemolins J., Pizzi A., Rubio Arostegui J. A. European models of cultural policy: towards European convergence in public spending and cultural participation? *Journal of European Integration*. 2019. Vol. 41, No. 8. P. 1045–1067. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1645844>.
5. Горин В. Зарубіжний досвід державного фінансового забезпечення виробництва культурних благ: висновки для України. *Світ фінансів*. 2009. № 2 (19). С. 155-160. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25847/1/Горин%20В..pdf>
6. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19.
7. Ланда В., Кучерук А. Моделі фінансування закладів культури: аналітичний звіт / Проєкт RES-POL, Переосмислення культурної політики в Україні. Львів: PPV Knowledge Networks, 2025. 48 с. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/RES-POL_Models_of_Financing_Cultural_Institutions_2025.pdf